

Ketrin Harison

OPČINJENA

Prevela Branislava Maoduš

 izdavaštvo
vulkan

Beograd, 2013.

Za Džojš

Oči, ti nemi jezici ljubavi.
Servantes

Rupa u ledu

Pogledaj: u početku beše sve, baš kao što je i sada. Orijaški udar groma i, *tras*, s neba se prosu kiša zmija koje govore.

Snažnije svetlo da vlada danom, slabije da preuzme noć, nabujale vode i nemiran vazduh. Čovek pada na kolena, žena širi bedra, a oboje zadržavaju dah i osluškuju. Kao da pred večer čuju stope Gospodnje. Ali Gospod tiho hodi duž obala blatnjave reke koja ističe iz vrta, reke koja se deli i postaje mnoštvo: Usa, Kolva, Jug, Onjega. Narva, Obša, Luga, Ohta. Voliča, Sestra, Uver, Ojat. Volga, Kama, Neva, Ob.

S prozora kuće u kojoj sam provela detinjstvo čula sam reku kako teče. Tura je žurila pored našeg sela da se pridruži reci Tobol, a Tobol se pridružuje reci Irliš, a Irliš Obu, a Veliki Ob poneo je naše jauke i predao ih Karskom moru, koje ih je, s obzirom na to da je zaleđeno, očuvalo kao što čilibar čuva insekte.

„Nastavi“, rekao bi Aljoša svaki put kada bih učutala. „Molim te, Mašo, volim da slušam tvoj glas.“

I ja sam nastavljala; pričala sam mu o svom ocu, o sebi, o Sibiru. Pričala sam mu priče koje je otac pričao nama kada smo bili deca. Radila sam sve što je bilo u mojoj moći da mu zaokupim misli.

Onog dana kada su izvukli očevo telo ispod leda, prvog dana 1917. godine, moja sestra Varja i ja smo postale štíćenice cara Nikolaja Aleksandroviča Romanova i preseljene smo, pod zaštitom carske straže, iz stana u Ulici Gorohovaja 64 u Aleksandrovu palatu u Carskom Selu,

privatnom selu kraljevske porodice koje se nalazilo izvan glavnog grada. Imala sam osamnaest godina i teško da sam smatrala da su mi potrebni novi roditelji pa makar oni bili car i carica. Ali u Sankt Peterburgu je svake nedelje izbijalo sve više štrajkova i bilo je sve više nasilja. Revolucija, anarhija, vojni puč: nismo znali čega da se plašimo, znali smo samo da jurimo – bezglavo – prema tome, šta god to bilo, što nas je čekalo. I, kako su carevi oficiri istakli kada su izvukli Varju i mene iz kreveta još pre zore udarajući na vrata kundacima pušaka, svako sa tako opasnim prezimenom kao što je Raspućin morao bi da bude kompletna budala pa da pokuša da napusti Sankt Peterburg bez ikakve pomoći i zaštite. Dok god su Romanovi na vlasti, oni su nam jedina šansa za beg iz Rusije pre nego što bude prekasno za to.

Ali najpre: moj otac. Jer bez Grigorija Jefimoviča Raspućina kraj Romanovih ni po čemu se ne razlikuje od kraja Habzburga ili Otomanske imperije niti bilo koje druge velike dinastije koja se srušila početkom veka.

Vest se brzo proširila, mnogo brže nego da je iz reke izvučeno telo ma kog drugog čoveka. Pošto sam potpisala dokument kojim potvrđujem da je pokojnik zaista moj otac, od koga do tada nije bilo ni traga ni glasa čitava tri dana, Varja i ja trebalo je da se pod policijskom pratnjom vratimo u Ulicu Gorohovaja i pokupimo odeću i ono malo stvari koje smo želele da zadržimo. Ali rulja nas je okružila i pre nego što smo stigle da se popnemo na saonice. Do mesta na zamrznutoj reci, na kom smo stajale pre svega nekoliko minuta, dotrčala je gomila ljudi. Izašli su iz kuća noseći činije i krčage i gvozdene čajnike – bilo šta u čemu se mogla nositi voda. Neki su dotrčavali prosipajući vino i votku, čak i parfeme u slivnike, žureći ka Nevi da vodom napune svoje sveže ispražnjene posude. Videla sam samovar toliko velik da su tri čoveka morala da ga nose, a videla sam i jednu staricu kako se približava noseći nokšir. Pomisao na to kako neka matora baba zahvata njegov duh nokširovom toliko bi nasmejala oca da bi ostao bez daha i da bi morao dlanom da briše suze.

Masa se stuštila na reku poput talasa i razgrnula zvaničnike okupljene oko rupe u ledu, one iz koje je policija izvukla mog oca, izubijanog i okrvavljenog, desne ruke podignute kao da se sprema da se prekrsti. Narod je nasrnuo prema rupi. Padali su na kolena, molili se i plakali. Bio je to prost narod, ljudi koje je otac voleo, i njima je sve

Opčinjena

vreme bilo jasno ono za šta su učeni i umni bili suviše slepi. Želeli su vodu koja je dotakla oca dok je umirao, vodu u koju je prešla njegova duša, kroz koju je plivala.

Hiljade ljudi, desetine hiljada – zvaničnici su prestali da ih broje kako su nastavljali da pristižu – stiglo je na Nevu tog dana i narednog, i onog nakon toga. Dolazili su i dolazili, i nije im bilo kraja, iz svih delova grada i iz zabačenih gradova i provincija. Dolazili su preko Urala, iz Sibira. Ništa ih nije moglo zaustaviti, ni mečave, ni konjica. Eskadroni kozaka na konjima nišani su i pucali u masu, a njihovi nervozni konji propinjali su se i bučno udarali kopitima o kaldrmu šaljući kišu varnica, blede iskre u zaleđenoj tmuni.

I pored svih konja koje sam u životu jahala, nikada nisam videla tako vatrene poput ovih. Ogromni crni džinovi, nijedan nije bio niži od dvadeset dlanova¹, nisu se plašili buke i haosa – ne, oni su to priželjkivali, tu orgiju pokreta i zvuka. Tamni sjaj dlake svakog od njih; poigravanje mišića dok osluškuju namere svojih jahača, ne paze oni na ruke jahača, u njima se nalazi oružje, već na volju jahača, jer ona upravlja konjskim telom kao da je njegovo sopstveno; širenje nozdrva kada bi namirisali barut; resko rzanje i oštri sjaj svakog kopita: u trenu su pojava i zvuk i miris konja poput naoštrenog sečiva isekli pokoricu šoka koja me je neposredno posle očevog nestanka otuđila od svakog osećanja.

Posmatrala sam, još uvek u čudu, kako vazduh koji okružuje konje menja boju, kao gvožđe u vatri, kako krade toplotu. Protresao me je oficir čija je ruka u rukavici snažno stezala moju nadlakticu, kao da pokušava da rastera ono za šta mora da je pretpostavljao da je strah. Ali bilo je to samo moje potčinjavanje njima, dozvolila sam da me njihova čežnja zaposedne do te mere da sam i sama poželela što i oni – izgužvana i nagomilana tela pod kopitima. A zatim je jeka oko mene utihnula, sva buka i uzvici i oštro praskanje pretvorili su se u reči koje sam samo ja mogla da čujem, i glas mog oca me je pozvao po imenu. *Mašo*, rekao je, *uteši se*, i premda nisam ni plašljiva ni slabaška počela sam da padam i oficir je morao da me pridrži. Na kraju me je nešto uhvatilo i raseklo, nateralo me da bolno udahnem. Sve do tog trenutka plašila sam se da nisam izgubila samo oca već i sebe samu.

---

* *Hand*, dlan, merna jedinica kojom se danas meri samo visina konja. Jedan dlan = 10,2 centimetara. (Prim. prev.)

Masa se naposletku razišla, ali ne pre nego što su oportunisti postavili tezge duž obale reke, na kojima su prodavali prazne tegle i boce svima koji ih nisu poneli sa sobom, a prodavali su i hleb, sir, mandarine, kvas i votku u čašama, i jabukovaču zahvaćenu iz lonca nad vatrom. Danju i noću hodočasnici su koračali preko ukočenih leševa dok su prolazili pored naoružanih vojnika i prilazili reci, sivi led na njenoj površini bio je klizav od zaleđene sveže krvi. Klizali su se i jurili i gurali jedni druge u stranu, samo da bi stigli do rupe u ledu, jer je moj otac dao moć vodi koju je dodirnuo. Do kraja te užasne zime, poslednje pod vladavinom Romanovih, Sankt Peterburg je podrhtavao pod neprestanim neredima, a krv njegovih stanovnika ostala je na ledu pod Petrovskim mostom.

Jednog februarskog dana u podne, gotovo dva meseca nakon što mi je otac ubijen, došla sam do tog mosta i zagledala se u mrlju pod njim. Vratila sam se u grad da predam nameštaj nekom aukcionaru da bi stan mogao da se izda. „Mogli bismo da isečemo njegov krevet na iverje i prodamo ih kao relikvije“, rekla je Varja kada sam polazila, a ja sam je samo pogledala. Vrlo je moguće da se nije šalila, ali ja sam bila odgovorna, a ne Varja, za ono malo očeve imovine.

Kako su očeve ubice, pošto je cijanid podbacio, pošto su i meci podbacili, pošto mu je glava razbijena ciglom ili batinom, na kraju uspele da ga ubiju? Možda su ga bacili s mesta na kom sam stajala. Bacili ga preko ograde i posmatrali kako snaga udarca njegovog tela lomi zaleđenu površinu reke, gravitacija koja drži planete i mesece, pa čak i zlatno Sunce, u okovima, izgubila je nevinost, postala je saučesnik u ubistvu. Ili su možda poneli sekire. Izašli na reku, onako drsko, vukući očevo telo vezanih ruku i nogu. Da li je bio pri svesti? Da li je morao da gleda kako njegove ubice razbijaju led i otvaraju vrata smrti? Kolovođa je bio čovek koga je pogrešno smatrao prijateljem. Pozvan u njegov dom, otac je otišao dobrovoljno i popio otrov koji mu je poslužen.

Ljudi su počeli da govore da je Petrovski most začaran i izbegavali su njegovu usku pešačku stazu kad god je to bilo moguće, a naročito noću, kada bi saobraćaj minuo i uzdasi se podigli s luka mosta. Mora da postoji neko logično objašnjenje zašto voda proizvodi takve zvuke dok teče ispod zaleđene površine, ali niko nije bio zainteresovan za logična

Opčinjena

objašnjenja, bar ne te zime. A bilo je i neobičnijih pojava koje je bilo nemoguće objasniti. U pokušaju da speru krv, da uklone neželjeni podsetnik na uticaj koji je moj mrtvi otac imao na svoje sledbenike, preko zaleđene krvi izlivali su vrelu vodu, kotao za kotlom. Nabacano je trulo drvo, natopljeno benzinom i zapaljeno na ledu. Ali trag krvi nije izbledeo. Kao da optužuje ubice, samo je potamneo i proširio se, i čak su i razumni ljudi počeli da se plaše mesta na kom je svetac umoren mučeničkom smrću.

S mosta sam videla mesto na kom se krv sakupila i na kom su je gazile stope, i tragove tela koja su vučena kroz zgrušanu, klizavu srž, svaki trag i mrlja bili su utisnuti u površinu reke. Rupa u ledu te zime se više nije ponovo zaledila. Suviše ljudi je posećivalo to mesto, punilo boce na njenoj nepresušnoj krstionici, ispiralo krstove i klečalo u molitvi pored nje. Isti ti hodočasnici, bar neki od njih, ostavljali su krstove i sveće. Vetar je duvao, zavijao i ječao, ali je znao da ne treba da ruši krstove, da ne gasi sveće i ne prosipa supu iz činije. Neko se setio očevog omiljenog jela i doneo mu duboku činiju guste supe od bakalara, koja se pušila i danju i noću, kroz jednu mećavu za drugom, okružena prstenom vode na mestu gde je istopila led. Drugi su pak doneli čizme, njima su se tradicionalno darivali putujući iscelitelji, a bio je tu i sanduk madere, boce kvasa, suviše ikona da bih mogla da ih izbrojim, isprepletana gomila brojanica i svilenih epitrahilja kakve sveštenici nose, zlatnih, ljubičastih, crvenih, svih boja. Molitve, mnogo molitvi, ispisanih na papiru i, ukoliko je molilac bio maloveran, pričvršćenih kamenom. Ali vetar ih nije dirao, čak ni one na kojima nije bilo kamena. Štake i štapovi i razmotani zavoji svedočili su da je otac Grigorij i mrtav nastavljao da isceljuje one koji su mu se za to obraćali. Nijedan lopov nije bio tolika budala da uzme poklone koje su moliooci ostavljali ocu, pa čak ni vredne stvari kao što je par čvrstih čizama.

Da je otac ostao skroman čovek i da je nastavio da putuje od sela do sela, mogao je da izbegne tako ranu smrt. U četrdeset sedmoj. Sa onakvom konstitucijom mogao je doživeti stotu.

Crvena vrpca

Putovanje vozom, dvadeset pet kilometara na jug od Sankt Peterburga do Carskog Sela, nije bilo ni približno dovoljno dugo da se saberem. Ali bar se putovalo sporo jer je trebalo čistiti prugu od snega svakog dana, nekoliko puta dnevno, usred zime. Rekla sam sebi, kada sam se ukrčavala, da ću iskoristiti to vreme da napišem pismo majci i kažem joj ono što nisam mogla, a iz čisto ekonomskih razloga potom pretočim u telegram. Ali nisam ni otvorila torbicu u potrazi za perom i hartijom. Čim sam se smestila u baršunom presvučeno sedište carskog voza, obuzela me je neka omamljenost zbog koje sam lebdela, poput mačke što drema, na samoj granici između potpunog gubitka svesti i skroz izoštranih čula koje životinji omogućavaju da se trgne iz sna i okomi na miša. Pored nas su se otvarali prizori krajolika, veličanstveni i blistavi, dok su se poslednji zraci zimske svetlosti odbijali od ogledala od leda. Varja, dve godine mlađa od mene, spavala je na svom sedištu od crvenog somota nogu podvučenih pod sebe i ruku sklopljenih između obraza i naslona kao u molitvi. Raspuštena tamna kosa padala joj je po ramenima poput ogrtača. Dva puta je voz usporio, zastao i, pošto bi ma kakva prepreka koja nam je preprečila put bila odstranjena, ponovo nastavljao put.

U Carsko Selo smo stigli u sumrak. Odred konjičkih oficira nas je dočekao na stanici, a kada smo se Varja i ja iskrcale čvrsto grleći torbe kao da prkosimo vojniku koji je pokušao da ih ponese, policija na konjima nas je dopratila do kočije sa carskim grbom. Na trenutak sam osetila, onako opkoljena zidom konja i ljudi, kao da smo uhapšene, a ne usvojene, i neko vreme sam oklevala pre nego što sam ušla u kočiju.

„Šta je bilo?“, prošaputala je Varja smeštajući se pored mene.

„Ništa“, odgovorila sam. „Sve je u redu.“ Dok je kočija kretala, svaka od nas se smestila na svoj kraj sedišta i zagledala se kroz prozor u predeo koji smo poslednji put videle u kasno leto, kada je bio obrastao bujnim zelenilom, a ne beo. Sunce je zašlo, mesec zablistao. Fenjeri na kočiji bojili su bledožutom bojom sve na šta je njihova svetlost pala, a iza svake žute stvari padala je ljubičasta senka. Dok smo se približavali Aleksandrovoj palati, videla sam da je osvetljeno samo privatno krilo carske porodice – od prizemlja do potkrovlja. Iz daljine se činilo da je neko ostavio svetiljku na snegu. A onda se svetlo iznenada uvećalo i mi smo izašle iz kočije i kročile u svet koji smo često posećivale, ali nikada bez oca. Otac je bio naša jedina veza sa carem i njegovom porodicom.

Na putu od predvorja do niza odaja (do kojih su nas dopratili batler, domaćica i sobarica) nalazilo se iznenađujuće mnogo dvokrilnih vrata. Sva su se nemo otvarala pred nama, poslušno se pokoravajući paru vratara u livreji i belim rukavicama. Posle svakog pređenog praga, pošto bi se još jedna vrata zatvorila za mnom, osećala sam sve veću pospanost, kao da tonem dublje u hipnozu. Pošto je dvorska dama ispraznila naše kofere i stavila odeću u orman – nisam mogla da je ubedim, kao što sam ubedila lakeja, da možemo to i same da uradimo – ležala sam na leđima, opružena preko prekrivača i spavala, ni cipele nisam izula, a ruke sam poput pokojnice prekrstila na grudima.

Ostala bih tako sve do narednog jutra, potpuno nepomična, da me sat vremena po našem dolasku carica nije pozvala u svoj budoar boje sleza, sobu poznatu širom kontinenta zbog tako beskompromisnog odabira boja, da su jorgovani bili jedino cveće koje je u nju moglo da se unese.

„Zašto ne idemo obe?“, upitala je Varja prateći me do umivaonika nad kojim sam se umila da se razbudim. Slegla sam ramenima i pošla za pažem upasujući bluzu u suknju što sam bolje mogla, trudeći se da idem u korak s njim.

Nisam znala šta da odgovorim Varji. Nisam imala predstavu o tome šta će se dalje dešavati – činilo mi se da je sve moguće u ovom novom svetu u kom nije bilo oca – a nisam bila u stanju ni da je zaštitim, čak i kada bi mi ona to dozvolila. Moja sestra i ja smo bile bliske gotovo samo po godinama. Nismo jedna drugoj želele zlo, ali Varja je u Petrogradu iz stidljive i bojažljive devojčice izrasla u nepoštenu i neiskrenu devojkicu.

Otkako je stigla u grad, mojoj sestri je bilo teško da se nosi sa brojnim radoznalim pogledima i nikada nije postala imuna na to što smo, kao kćeri Ludog Monaha, predstavljale odličan materijal za školske tračeve i bile predmet poruge. Od početka mi je bilo jasno da su se klevete pojavile kao posledica moći kojom je naš otac raspolagao – ljudi će svašta pričati o čoveku koji se na neki način ističe. A i kakve bi koristi bilo od suprotstavljanja sudbini. Očev progon i njegovo mučeništvo bili su predskazani.

Ipak naše otuđenje bila je podjednako moja krivica koliko i Varjina. Ona nije pričala o onome što je muči, a ja sam zazirala od dužnosti koju mi je uloga starije sestre nametala i izbegavala sam da je polako privolim da isplače svoju muku u moje krilo, jer bih tada morala da odreagujem na ono što nisam mogla da popravim. Jer kada otac jednom odluči da nešto mora da se uradi, niko nije mogao da ga od toga odgovori i premda je on ostao veran svojim seoskim običajima, bio je rešen da udovolji našoj majci i da se pobrine da se njene kćerke obrazuju kao i ona, u uglednoj ženskoj školi. Morale smo da ostanemo s ocem u Sankt Peterburgu, i Varja je morala da ostane u školi, ma koliko da joj je to bilo mrsko.

Ne znam koliko dugo je mojoj sestri laž bila navika pre nego što sam primetila da su laži koje je govorila na neobjašnjiv način beskorisne. Nije njima uspevala da se izvuče iz nevolje, niti je njima u nevolju uvaljivala nekog drugog; nisu to bile zlonamerne laži. Zapravo Varjine laži su bile besmislene. Upitala bih je, na primer, da li joj se dopao koncert na koji sam znala da želi da ide, a ona bi mi rekla da nije ni otišla. Zatim bih naletela na poznanicu s kojom je razgovarala za vreme pauze. Da se bavila nečim tajnim, drugačije bi postupila: rekla bi da je bila na koncertu da bi opravdala to što je iz drugih razloga bila odsutna, iz razloga koje je želela da sakrije. Ali iako svaka laž koju je izgovarala nije služila nikakvoj svrsi, navika da laže postala je odlična kamuflaža. Jer dok god je makar i jedna laž prošla neprimećeno, moja sestra je bila zaštićena fasadom koju je ona predstavljala, a mnoge laži skupljene na gomilu pravile su nekakvu mentalnu tvrđavu u kojoj se krila, možda su čak i tvorile novi identitet, život u kome je ona određivala pravila i koji nije imao nikakve veze ni sa ocem ni sa mnom. Ali njene laži su istovremeno podigle, možda i sasvim slučajno, zid između nas. Kada bi se i desilo da je prozrem i zatražim objašnjenje, ona bi promenila temu ili bi, poput

političara, odgovorila na neko drugo pitanje, ono koje joj nisam postavila. Izmigoljila bi se vešto kao komad mokrog sapuna.

Zamalo da ne primetim caricu kada sam ušla u njen zamračeni budoar, nakon što me je dvorska dama blago gurnula napred jer sam zastala na pragu. Ležala je na kanabeu, a budoar je bio baš onakav kakvog su ga u pričama spominjali: kanabe je bio presvučen reljefnim svetloružičastim pamučnim platnom koji je izgledao sklisko, cvetni tepisi bili su izrađeni u svim nijansama boje sleza, a isti takvi bili su i zidovi, stolnjaci, kanap zvona za posluđu, draperije i ćebe koje je carica prebacila preko kolena. Čak su joj i usne bile boje sleza, kao i vrhovi prstiju. Čula sam da je carica kao dete preležala skarletnu groznicu i da joj je bolest oštetila srčane zaliske.

„Moje siroto, drago, hrabro, predivno dete“, rekla je kada sam načinih kniks pred njom. „Zenico oka svog milog oca. Ne možeš ni da zamisliš koliko mi je lepo o tebi govorio, koliko je bio ponosan. 'Ne dajte da vas njena krhka pojava prevari', govorio je, 'mojoj maloj Maši je predodređena velika i zadivljujuća sudbina. Dobri Gospod mi je pokazao mase koje će se okupiti samo da bi nju videle.'“ Zastala je gledajući me u oči. „Strašno mi je žao što smo ga... što si ga izgubila. Siroto dete, izgledaš potpuno iscrpljeno. Da zatražim da donesu čaj?“

„Ne...“, rekla sam. „Ne znam šta da mislim.“

„Naravno. Kako bi i mogla u ovom trenutku? Da li si znala kako je otac govorio o tebi, mila? Da li ti je pričao o tvojoj budućnosti?“

„Nešto malo“, rekla sam, a ona se blago namrštila.

„Ah. Nadala sam se da ja prema tebi bio...“, zastala je, tražeći možda odgovarajuće reči za ono što je želela da kaže. „... Otvoreniji.“

„Plašim se... da ne znam šta želite da kažete.“

„Da li ti je išta rekao? O tvojoj budućnosti?“

„Nije“, odgovorila sam. „Izgleda da je vama rekao više nego meni.“

„Ah.“ Carica je stavila prst na usne, kao da me upozorava da bi trebalo da čuvam ovu tajnu. „Moraćemo... moraćeš da budeš strpljiva“, rekla je posle nekoliko trenutaka. „Moraćemo da čekamo da vidimo šta će se desiti.“

Osmehom sam uzvratila na caričin osmeh, bilo mi je teško da razgovaram s njom. Iskrena da budem, ni o čemu nisam bila u stanju da mislim jer je moj um neprestano gurkao i iskušavao neobično odsustvo mog oca, udarao u ono čega više nije bilo i pokušavao da izmeri prazninu koja je

ostala. Nisam želela da svakog minuta razmišljam o njegovom ubistvu, ali nisam mogla da nateram sebe da prestanem da sabiram dane i sate koji su vodili do njegovog nestanka, kao da je u pitanju jednačina koju sam mogla da rešim na drugačiji način i dobijem drugačiji rezultat, onaj koji bi mi omogućio da pogledam u budućnost i sprečim oca da napusti stan te noći. Od očeve smrti, preko odgovornosti koju sam osećala zbog nje, do Varjine i moje budućnosti, jedna opsesivna misao ustupala je pred drugom; trebalo je razmisliti i o majčinoj bezbednosti, i opasnostima putovanja u odnosu na one koje bi nam mogle pretiti ako ostanemo u Rusiji...

„Ti i tvoja sestra ćete živeti ovde, u Carskom Selu. Bila je to želja vašeg oca.“

„Hvala vam, vaše...“

„Molim te“, rekla je carica i zapretila prstom kao da preti nestašnom detetu. „Bez titula. I bez kniksa.“

Klimnula sam glavom. Činilo se da mi se glava samovoljno pomera gore-dole. Kako nisam mogla da izgovorim sve one formalnosti propisane u prisustvu carske ličnosti, nisam imala šta da kažem, i pogled mi je odlutao do knjiga na caričinim policama i slika na zidovima. Istorija, uglavnom pravoslavne crkve, teologija, pejzaži reka i šuma i polja boje sleza, stogova sena i planina, opet boje sleza. Tada se iznenada uključilo svetlo i videla sam da je carica ustala sa svojih jastuka. Sedela je potpuno pravih leđa, ruka joj je još uvek bila na prekidaču, brzo je disala, oči su joj bile bistre, gotovo blistave, a pogled grozničav. Zapitala sam se da nije dobila nekakav napad, i upravo sam se spremala da pozovem pomoć kada me je uhvatila za ruku.

„Znam da je u tebi“, rekla je. Ruka joj nije bila vrela za razliku od vatrenih reči koje je izgovorila, već hladna kao da je jednom nogom u grobu. Moj jedini odgovor na njene reči bio je iznenađeni drhtaj. S obzirom na to da su bile zagonetne, mogla sam da se pretvaram da nisam razumela njihovo značenje, te sam ostala nema. Ona rečita strana moje ličnosti me je iznenada napustila i osećala sam se kao da u meni obitava stranac čiji je izraz lica prazan i bezličan poput jajeta.

„Zato je tražio da ti Nikolaj Aleksandrovič bude staratelj, tebi i tvojoj sestri.“ Caričine oči nisu se usredsredile na moje lice toliko koliko su mu se približile kao da je u pitanju poklopac kutije. Osećala sam kako pogledom traži mesto na kom bi me otvorila i zavirila unutra. „Tvoj otac

ne bi ostavio Aljošu a da ne obezbedi njegovu budućnost. Poslao nam je vas. Želeo je da budete u carevićevoj blizini, da ga štitite od zla. Da ga iscelite kada se razboli i utešite ga. Poslao vas je ovamo zbog Aljoše. Zbog Aljoše i cele Rusije.“

Ipak nisam bila toliko otupela da ništa nije moglo da me iznenadi, pošto sam, nakon ove njene izjave, zabezeknuto pogledala u nju. Pričalo se da je carević kao mali bio prava napast, da su ga razmazili porodica i sluge koji bolesnom dečaku nisu mogli da odbiju ništa što ga ne može povrediti. Pričalo se i da za stolom uzima hranu iz tuđih tanjira, vrišti i otima se kad god bi neko pokušao da ga disciplinuje. Rizik da se povredi otimajući se tako bio je toliki da je makar i nagoveštaj nadolazećeg izliva besa garantovao da će svakom njegovom zahtevu smesta biti udovoljeno. Čak i da više nije bio sklon ovim smicalicama, i dalje je bio naviknut da dobije sve što poželi.

„Kako možete biti sigurni da to nije Varja?“, upitala sam je iznenađivši i samu sebe svojom drskošću, ali se carica na to samo nasmejala. Bar nisam bila toliko bezočna da kažem kako je otac možda ostavio svoje kćeri caru na staranje da zaštiti njih, a ne carevića.

„Znaš, Matrjona Grigorijevna... Mašo... ti si ta koja je na oca. I pritom ne mislim na tvoje plave oči i crnu kosu.“ Iznenada mi je snažno stegla prste. „Znaš da sam u pravu.“

„Da“, odgovorila sam. Činilo mi se da bi bilo nepristojno da se ne složim s njom. Pomislila sam da i sama uzmem vodu iz Neve, ali onda sam se zapitala šta mi to ona može dati, a što već nemam. Carica je bila u pravu, bila sam na oca, ali ne na način na koji se ona nadala.

Boja caričinih usana bila je ista, identična boji jastučeta na koji je naslonila glavu. Pitala sam se zašto se nije potrudila da ih namaže karminom, a zatim zašto se uopšte bavim tako trivijalnim pitanjem. Aleksandra Fjodorovna. Nikada pre nisam razmišljala o carici kao o običnoj ženi, imena kakvo imaju i druge žene, koja leži na kanabeu pored kog se nalazi stočić, a na njemu izgužvana maramica i dopola ispijena čaša obične vode i kraj nje mali, pohabani pravoslavni molitvenik. Između stranica molitvenika crvena vrpca obeležavala je mesto do kog je stigla s čitanjem, i pažnju mi je na trenutak privuklo to što se vrpca razmotala na krajevima. Aleksandra Fjodorovna bila je kao i svaka druga žena, ni po čemu se nije razlikovala, i zdravlje joj je bilo narušeno; strahovala je

za bezbednost svog sina. Mogla sam da osetim njenu teskobu, čak sam videla i kako joj senka te teskobe pomračuje lice, kao da se između nje i svetla isprečio tamni oblak.

„Šta je bilo, kćeri?“, upitala je kao da je primetila koliko sam je dobro razumela. „Smeta li ti što te nazivam kćerkom?“

„Ne. Možete, naravno, da me zovete kako god vam je volja.“ Sve reči koje su mi potekle s usana zvučale su drugačije nego što sam želela. Ili su bile preterano prisne ili učtive do te mere da su delovale neiskreno.

„Zar ti ne bi bilo udobnije da sedneš?“, upitala je Aleksandra Fjodorovna. „Bleda si.“

Bio je dovoljan telefonski poziv i otac bi stizao. Caričin vozač bi pošao po njega i pre nego što bi ona podigla slušalicu da ga pozove, i otac bi stigao u Aleksandrovu palatu za manje od jednog sata. Ali on je sada bio mrtav, nije više mogao da joj bude oslonac, i caričino slabo srce počelo je da je izdaje. Saznala sam od oca da joj se zdravlje često pogoršavalo, često se dešavalo da čitav mesec ili čak i duže bude vezana za postelju zbog toga što nije mogla da diše pravilno, ali nikada nisam ni pomislila da bi neko mogao da izgleda tako iznureno kao što je ona izgledala sada. Neprestani napor zbog rata protiv Nemačke; glad; štrajkovi i neredi; dugi dani koje je provodila negujući vojnike na ivici smrti u jednoj od priručnih bolnica Crvenog krsta (jer je uvek pohlepno želela da čini dobra dela, tražila prilike u kojima bi se žrtvovala u ime Gospodnje i za svoju zemlju), sve je to ostavilo traga na ženi koju je moj otac, kao i svaki drugi ruski seljak, zvao *Mamočka* – mala majka.

Mamočka, da joj poljubi nakitom ukrašenu belu ruku. Nikada nisam čula da je zove drugačije.

„Kako onda da vas oslovljavam?“, upitala sam caricu.

„Kako ti prija, Mašo. Mi smo sada porodica, Romanovi i Raspućinove kćeri. Tvoj otac je tako naložio. Za nas formalnosti više ne važe. Mi smo jednaki.“

Ovo mi se činilo malo verovatno – smešno. Ipak sam klimnula glavom i ljubazno se nasmešila.

Ali Aleksandra Fjodorovna bila je u pravu. Ili ako već nije bila u pravu prvog dana 1917. godine, svakako će se pokazati da je bila u pravu do

Opčinjena

martovskih ida, kada je car Nikolaj prisiljen da preda presto – taj udarac podnela je graciozno i hrabro kao što se od njenog položaja i očekivalo, ali to joj je i nepovratno uništilo zdravlje. Naravno, abdikacija Nikolaja II, cara i autokrate cele Rusije, šokirala je ne samo nas već i ceo svet, bilo je to upozorenje koje je trebalo da najavi četiri jahača Apokalipse a ne obična mala vojna jedinica, jer se svet koji smo poznavali srušio i nastupio je Armagedon.

Što se carice tiče, kada je ispunila dužnosti supruge svrgnutog vladara (uglavnom je, bar koliko sam ja mogla da vidim, tražila i spaljivala sve što bi se moglo, ukoliko dođe do suđenja, pogrešno protumačiti kao dokaz da je njen suprug iskorišćavao proletarijat da bi nametnuo dekadentne rojalističke planove), jednom zasvagda je pala u postelju, suviše uzrujana da bi se posvetila svojoj deci, svojim četirima snažnim kćerima i Aljoši, dugo iščekivanom, neizmerno željenom i teško bolesnom sinu koga je rodila caru i vladaru, koga je rodila Rusiji. Dečaku u kog su polagane tolike nade.

Srećom po mene na koju je palo – podjednako neizbežno kao da je naređeno carskim dekretom – da utešim Aljošu i zabavljam ga dok je vezan za postelju, ispostavilo se da je carević opčinjen svakim detaljem jednostavnog života seoskog stanovništva. Želeo je da mu pričam o svom ocu kada je bio dečak i šta ljudi u dalekom Sibiru rade da bi se zabavili. Uvidela sam da su sve njegove predstave pogrešne – smatrao je da je sve što se nalazi istočno od Urala divljina bez ijedne pogodnosti modernog doba – da nema vozova, telegrafa ni telefona, kao ni struje ni vodovodnih instalacija. Da svi čučimo u jurtama, nosimo pantalone i tunike od životinjske kože i donji veš napravljen od niti sa naših preslica. Da jašemo divlje tatarske konje i ubijamo i silujemo, da se podrazumeva da redovno pljačkamo jedni druge, da nam od promrzlina otpadaju prsti i crne uši. Bio je to život kakav bi bogati razmaženi dečak mogao da smatra divljim i romantičnim.

„Poput Temudžina!“, rekao je oduševljeno.

„Koga?“

„Kana Temudžina. Džingis-kana. Zar si tolika neznalica, Mašo?“

„Nisam veća od tebe. Samo ne znam svaki i najsitniji detalj vezan za svakog necivilizovanog razbojnika. I ne, ne živimo tako kako ti misliš. Tamo samo ima manje ljudi i zgrada, više cveća i manje čađi, to je sve.“

Ali Aljoša se nije razlikovao od ostalih petrogradskih aristokrata kojima je bilo dovoljno da samo letimično pogledaju neurednu očevu bradu i pohabanu tuniku pa da pomisle da je sam Hristos. Rekla sam Aljoši da kod kuće niko ne brine o tome kako će da se zabavi jer svaki član seoske porodice ceo dan mora da radi da bi svi imali šta da jedu. Ali je princu vezanom za postelju čak i ovo zvučalo kao zabava.

Naravno, morala sam da mu pričam i o Baba Jagi, jer nema pravog Rusa koji u detinjstvu nije naučio sve o njoj i njenoj kolibi. No on je uspeo da napuni čitavih trinaest godina a da nikada ne čuje za nju.

Rekla sam mu da Baba Jaga živi u šumi, u kolibi koja igra na kokošjim nogama i provlači se bočno između drveća i kroz senke, i izrecitovala sam mu čarobne reči koje se izgovaraju pred vratima njene kuće. *Kolibice, kolibice, okreni leđa šumi, a lice meni.*

„Neku novu“, rekao bi Aljoša kada bih ga pitala koju priču želi da čuje, i ja sam to činila, i toliko puta da im više ni broja ne znam. Sastavljala sam ih od delova drugih priča, od onoga što sam znala i onoga što nisam ni znala da znam. Obično su mi reči izletale iz usta i pre nego što bih stigla da razmislim o njima, pa su i mene zabavljale. Aljoša – carević Aleksej Nikolajevič Romanov – bio je velik dečak, visok i snažan za svoj uzrast. Ali kada je bio bolestan, u groznici i dok je trpeo bolove, voleo je da ga svi tetoše. Gledajući ga bolesnog, ne biste mogli ni da zamislite dečaka kakav je bio kada je zdrav, dečaka čiji nadimak je bio Sunašce jer je toliko lako drugima mamio osmeh. Ali Sunašce je nasledilo englesku bolest kraljice Viktorije, majčine bake, bolest koju su prenosile žene, a od koje su patili muškarci, mučenje čije se ime nije izgovaralo, to nisu činili čak ni dvorski lekari. Naročito dvorski lekari. Pretnja carevićevom životu budila je toliko snažan strah da je bilo opasno izgovoriti joj ime, a bilo bi i nezakonito da je ikome dozvoljeno da ovu reč napiše. Kada bi ljudi saznali da prestolonaslednik – budući car i naslednik najveće autokratije na svetu, budući vladar dvesta miliona duša – može da iskrvari nasmrt od običnog pada niz stepenice ili udarca u nos, sve manje poverenje koje je Rusija ukazivala svojoj vladi potpuno bi nestalo i samo bi se ubrzala propast tri veka duge vladavine Romanovih i same carice.

Hemofilija: koliko se često spominjala, nisu morali ni da joj daju ime.